

Trajectbemiddeling

Een handleiding

Handleiding trajectbemiddeling – p. 2

Colofon

Dit is een uitgave van VCOK vzw, Raas van Gaverestraat 97 a, 9000 Gent

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tekst: Franky De Meyer en Lise Dammans, projectmedewerkers, bemiddelaars

Eindredactie: Magelaan cvba, 9000 Gent

In de tekst wordt om stilistische en esthetische redenen de hij-vorm gebruikt: hij/zij en hem/haar is nu eenmaal een storende taalconstructie. Uiteraard wordt met die hij-vorm personen van zowel het mannelijke als het vrouwelijke geslacht bedoeld. Handleiding trajectbemiddeling – p. 3

Inhoud

Deel 1. Trajectbemiddeling: enige achtergrond

Wat is trajectbemiddeling?

Wat is trajectbemiddeling niet?

Deel 2: Trajectbemiddeling in de praktijk

Het bemiddelingsmodel contrapunt

Het specifieke van trajectbemiddeling en de rollen van de trajectbemiddelaar

Rol 1: de bemiddelaar beheert andermans onderhandelingen

Ervaringen uit de bemiddelingspraktijk

Ervaringen uit de gerechtelijke trajectbemiddeling in Brussel

Ervaringen uit de niet-gerechtelijke trajectbemiddeling in Gent

Richtlijnen voor de trajectbemiddelaar bij een gerechtelijke trajectbemiddeling

Richtlijnen voor de trajectbemiddelaar bij een niet-gerechtelijke trajectbemiddeling

Rol 2: de bemiddelaar beheert de (on)evenwichten

Ervaringen uit de gerechtelijke trajectbemiddeling in Brussel

Richtlijnen voor de trajectbemiddelaar bij een gerechtelijke trajectbemiddeling

Richtlijnen voor de trajectbemiddelaar bij een niet-gerechtelijke trajectbemiddeling

Rol 3: de bemiddelaar beheert de informatie

Ervaringen uit de bemiddelingspraktijk

Richtlijnen voor de trajectbemiddelaar bij een gerechtelijke trajectbemiddeling

Richtlijnen voor de trajectbemiddelaar bij een niet-gerechtelijke trajectbemiddeling

Bevindingen uit het project trajectbemiddeling

Bevindingen van de trajectbemiddelaars

Zowel voor de gerechtelijke als de niet-gerechtelijke trajectbemiddeling

Specifiek voor de niet-gerechtelijke trajectbemiddeling

Specifiek voor de gerechtelijke trajectbemiddeling

Bevindingen van de rechters

Deel 3. Kansen voor en vragen over trajectbemiddeling

Kansen voor trajectbemiddeling

Vragen over trajectbemiddeling Handleiding trajectbemiddeling – p. 4

Bijlagen

Bijlage 1: het project trajectbemiddeling

Bijlage 2: checklist voor de inhoudelijke aspecten

Bijlage 3: aandachtspunten in verband met de rollen van de trajectbemiddelaar in een gerechtelijke context

Bijlage 4: informatie over de persoonlijke verschijning

Bijlage 5: informatie voor cliënten over het project trajectbemiddeling

Bijlage 6: informatie voor cliënten over de wet bemiddeling Handleiding trajectbemiddeling – p. 5

Deel 1

Trajectbemiddeling: enige achtergrond

Uit het IPOS-onderzoek is gebleken dat slechts een klein percentage van de mensen die willen scheiden de weg van de bemiddeling kiezen¹. Dat ondanks het feit dat de wet op de bemiddeling al van februari 2005 dateert en ondanks de talloze bekendmakingscampagnes. Ook melden de bemiddelaars op hun foraz, vormingsdagen en supervisiegroepen dat zij de bemiddeling weinig in de praktijk kunnen brengen. Aan de andere kant is de officiële lijst van erkende bemiddelaars³ lang. Er is informatie over bemiddeling beschikbaar via folders en artikels, op infosessies en websites en er zijn bemiddelaars. Waarom wordt er dan zo weinig gebruik van gemaakt? Om de redenen daarvan te achterhalen heeft het forum bemiddeling Gent de start van een bemiddeling bekeken. Hoe maken mensen in een scheidingsconflict de keuze voor de weg naar een oplossing? Hoe krijgen zij informatie over die verschillende mogelijkheden? Hoe informeren de professionelen hierover? En hoe maken die professionelen de mogelijke meerwaarde van bemiddeling duidelijk? Een meerderheid van de mensen die scheiden doet een beroep op een professionele scheidingsdeskundige – dat bleek ook uit het IPOS-onderzoek. Ook al zijn velen van die scheidingsdeskundigen bemiddelaar, toch kiezen mensen niet voor bemiddeling. Dat heeft te maken met de dienstverleners zelf – advocaten, therapeuten en notarissen – die zich dikwijls bij het eerste contact opstellen als inhoudsdeskundige. Daardoor wordt de piste van de bemiddeling al van bij het begin bemoeilijkt, zonet onmogelijk gemaakt. Dankzij een project dat door de toenmalige staatssecretaris voor Gezinsbeleid Wathélet werd gesteund, hebben we de praktijk van de trajectbemiddeling verder kunnen ontwikkelen. Dat leidde tot een aantal aandachtspunten en belangrijke accenten. Deze handleiding is onder andere gebaseerd op de ervaringen die we in het project hebben opgedaan. Meer informatie over het project vindt u terug in bijlage 1.

¹Uit de IPOS-studie, een representatief onderzoek tussen maart 2008 en 2009 bij 1.847 mensen in scheiding gerekruteerd in vier Vlaamse rechtbanken, blijkt dat 157 van de 1.376 mensen die via een procedure Echtscheiding Onderlinge Toestemming in bemiddeling gaan (11,4%) en 26 van de 445 mensen die via de procedure Echtscheiding Onherstelbare Ontwrichting in bemiddeling gaan (5,5%).

(www.scheidingsonderzoek.be)

²www.forumbemiddeling.be

³www.juridat.be/bemiddeling/ Handleiding trajectbemiddeling – p. 6

Wat is trajectbemiddeling?

Trajectbemiddeling is de eerste fase van elke bemiddeling.

Traject

Een traject is een weg naar een van de twee mogelijke oplossingen van een conflict: een overeenkomst of een vonnis. Als mensen die scheiden kiezen voor een overeenkomst, dan kunnen zij die ofwel zelf onderhandelen (met of zonder bemiddelaar), ofwel die onderhandeling delegeren naar twee professionelen (een notaris of een advocaat). Als ze kiezen voor een vonnis, zullen zij ofwel zelf, ofwel twee advocaten van de partijen een rechter proberen te overtuigen.

Aan elke bemiddeling gaat een trajectbemiddeling vooraf

In de bemiddelingswet van 2005 staat dat de bemiddelaar eerst een protocol laat ondertekenen vooraleer de bemiddeling start. In dat protocol staat onder andere dat de bemiddeling vrijwillig is. Een bemiddeling moet dus beginnen met de bespreking van de wijze waarop het conflict kan worden opgelost. De bemiddelaar heeft als taak de mensen te laten nadenken over de vraag of zo'n bemiddeling voor hen een gepaste methode is. Ze moeten ook weten dat er alternatieven voor bemiddeling zijn. De eerste stap is dus bepalen hoe het conflict opgelost kan worden, binnen welk kader en met welke dienstverlener(s). Kiest men voor een overeenkomst via onderhandeling of voor een vonnis na pleidooien voor de rechter? Als de cliënt kiest voor het vonnis dan is onmiddellijk duidelijk dat de gepaste dienstverlener een pleitende advocaat is. Maar mensen hebben zeer weinig zicht op de kaders, de trajecten en de gevolgen van het overeenkomst- of vonnistraject. Belangrijk is dus dat de dienstverlener eerst informatie geeft over die trajecten waardoor de cliënten goed geïnformeerd en weloverwogen kunnen kiezen.

Cliënten zijn perfect in staat om zelf een traject te kiezen maar in vele gevallen hebben zij te weinig informatie om dat weloverwogen te doen. Een dienstverlener lost het probleem niet op door in de plaats van de cliënt het traject te kiezen, wel door op een strategische en didactische manier te informeren. De dienstverlener moet dan wel zicht hebben op het praktische verloop van het traject.

Als één partij de piste van de overeenkomst wil volgen, moet de dienstverlener ook met de andere betrokkene(n) aan de slag. Er kan immers maar onderhandeld worden als ook de andere partij meedoet. Dat is het grote verschil met het vonnistraject: een cliënt kan daar alleen voor kiezen, zonder rekening te houden met andere betrokkene(n).

Om alle mogelijkheden en keuzes open te laten, moeten beide trajecten alle kansen krijgen. Het gevolg is dat de dienstverlener bij het eerste contact met een cliënt ook voor de andere betrokkene(n) werkt.

De trajectbemiddeling verloopt volgens twee bemiddelingsprincipes

Het eerste bemiddelingsprincipe is dat de cliënten alle belangrijke beslissingen zelf nemen. Het is aan de bemiddelaar om erover te waken dat alle partijen goedgeïnformeerd zijn en weloverwogen beslissen. In geen geval mag de bemiddelaar in de plaats van de cliënten beslissen. Hij mag geen advies geven over hun situatie, in hun plaats vragen beantwoorden of hun bekommernissen oplossen.

Het tweede bemiddelingsprincipe stelt dat de cliënten gelijkwaardig moeten kunnen onderhandelen. Daarom moet de bemiddelaar bij een meningsverschil erover waken dat beide partijen evenveel invloed hebben op de keuze van het traject. Hij zorgt van bij de aanvang voor evenwicht tussen de cliënten.

Die principes komen terug in de internationale vakliteratuur rond de deontologie van de bemiddeling. De Amerikaanse bemiddelaar Jack Himmelstein heeft het als volgt samengevat: *'maximizing parties' sense of responsibility, supporting autonomy, holding both realities, establishing effective communication, creating empathy and understanding'*. Handleiding trajectbemiddeling – p. 7

De trajectbemiddeling wordt eventueel afgerond met de ondertekening van een bemiddelingsprotocol

Als de bemiddeling leidt tot een vonnistraject, dan eindigt daar het bemiddelingstraject. Zelfs al kiest een van de partijen voor een overeenkomststraject, dan zal die toch het vonnistraject moeten volgen. De keuze voor overeenkomststraject moet immers door beide partijen worden gemaakt.. Daarna kunnen beide partijen beslissen of ze zelf zullen onderhandelen of ze die onderhandelingen door twee advocaten laten doen. Als ze een beroep doen op advocaten, kunnen ze afspreken dat die zullen onderhandelen en niet pleiten. Als zij gebruik willen maken van de diensten van een erkende bemiddelaar moeten zij allebei akkoord zijn met de principes die in het bemiddelingsprotocol staan.

De bemiddelaar (ook de trajectbemiddelaar) helpt de partijen omgoed geïnformeerd zelf te beslissen

In de vakliteratuur maakt men het essentiële onderscheid tussen adviseren en informeren. Een bemiddelaar geeft nooit advies maar zorgt dat de cliënten zelf weloverwogen beslissingen nemen. Wie advies zoekt, gaat naar een advocaat, een notaris of een jurist. De bemiddelaar kan de partijen uitleggen wat de verschillen tussen deze dienstverleners zijn.

Conclusie: de start van een trajectbemiddeling vraagt bemiddelingsvaardigheden

Een trajectbemiddelaar heeft best een opleiding in bemiddeling gevolgd en heeft ervaring met bemiddeling in familiale, sociale of commerciële geschillen. Een trajectbemiddelaar die het eerste gesprek voert, moet het verloop en de valkuilen van een bemiddeling kennen en gericht kunnen interveniëren.

De kans dat mensen een weloverwogen keuze maken voor de oplossingsweg is kleiner wanneer het eerste gesprek gebeurt door iemand die geen ervaring heeft met onderhandelingen over echtscheiding, de gerechtelijke procedure met advocaten of het verloop van een bemiddelingsprocedure. Hoe minder mensen de keuze maken voor bemiddeling voor de start van een gerechtelijke procedure, hoe meer gerechtelijke bemiddelingen. Vaak contacteert een cliënt een bemiddelaar omdat de advocaat zegt dat hij dat moet doen. Vanaf dat moment moet de trajectbemiddelaar niet alleen rekening houden met de twee partijen in het conflict, maar ook met drie andere: de rechter en de twee advocaten. Handleiding trajectbemiddeling – p. 8

Wat is trajectbemiddeling niet?

Bemiddelbaar maken

Een trajectbemiddelaar heeft niet als taak om mensen bemiddelbaar te maken. Mensen kunnen hun eigen keuzes maken en het vonnistraject is gelijkwaardig aan het overeenkomsttraject. Het doel van trajectbemiddelaars is dus niet aanzetten tot bemiddeling.

Aan de andere kant is het niet evident om als bemiddelaar neutraal te blijven. Een bemiddelaar kent immers de voordelen van een bemiddeling en staat(uiteeraard) achter het principe van bemiddeling. Maar een akkoord over een oplossingsweg door beide partijen is belangrijker dan de mogelijke voordelen van een onderhandelde oplossing.

Alleen informatie geven

Bij een scheiding spelen emoties een belangrijke rol, maar emoties alleen zijn meestal slechte raadgevers. De partijen kunnen zich aangevallen voelen en om zich te verdedigen gaan in de aanval. Daarbij is men in eerste instantie gefocust op kortetermijnoplossingen. De emoties staan een rationeel overdachte keuze van een oplossing in de weg. Bovendien hebben de partijen geen zicht op hoe de te volgen weg een invloed op hun onderlinge verhoudingen zal hebben. Een trajectbemiddelaar zal mensen doen stilstaan bij de mogelijk gevolgen van een traject op langere termijn. Daarom moet een trajectbemiddelaar de mensen informeren over de weg zelf, de mogelijke voor- en nadelen, de positieve of negatieve gevolgen van de keuze op de verhoudingen tussen betrokkenen, tussen de betrokkenen en hun omgeving, en tussen de betrokkenen en hun kinderen. Ook belangrijke derden uit de omgeving van de onderhandelaars zullen hun beslissingen beïnvloeden. Een trajectbemiddelaar zal dus vaardigheden moeten hebben om een evenwicht te vinden tussen hevige emoties en rationele beslissingen.

Rationeel informeren over bemiddeling is belangrijk maar onvoldoende om de meerwaarde van bemiddeling te laten inzien. De cliënten kunnen er zich weinig concreets bij voorstellen. Daarom moet een trajectbemiddelaar ook beslagen zijn om met de emoties en de onevenwichten aan de slag te gaan. Als de mensen merken dat de trajectbemiddelaar iets doet met hun relationele conflicten wordt de meerwaarde van de bemiddeling veel duidelijker. Ze ervaren namelijk het effect daarvan. Handleiding trajectbemiddeling – p. 9

Deel 2

Trajectbemiddeling in de praktijk

Het bemiddelingsmodel contrapunt

In onze bemiddelingspraktijk en in het project trajectbemiddeling hebben we gewerkt met het bemiddelingsmodel contrapunt. Dat is gebaseerd op vier pijlers: de onderhandelingsmethode, de onderhandelingsprocedure, de vier rollen van de bemiddelaar en het psychologisch model.

Onderhandelingsmethode

Interest based onderhandelingsmethode
Gebaseerd op de bekommernissen
Loopingtechniek om bekommernissen te verzamelen
Bespreken van de BAZO (Beste Alternatief Zonder Overeenkomst)
Onderhandelaars helpen om elkaars bekommernissen te begrijpen
Geen compromis maar win-win situatie

Onderhandelingsprocedure

Onderhandelingsronde 1: trajectbemiddeling (onderhandelen over de oplossingswegen)
Onderhandelingsronde 2: een akkoord bereiken over de informatie gekoppeld aan de onderhandelingsonderwerpen
Onderhandelingsronde 3: inventaris maken van de beslissingscriteria met accent op het verzamelen van de onderliggende bekommernissen
Onderhandelingsronde 4: oplossingen brainstormen, kiezen en beslissen. Uitwerken op papier van de overeenkomst

Rollen van de bemiddelaar

Rol 1. Beheerder van andermans onderhandeling: de mensen beslissen zelf
· Hanteren inhoudelijke conflicten/meningsverschillen
· Hanteren relationele conflicten/meningsverschillen

Rol 2. Beheerder van (on)evenwichten: iedere onderhandelaar heeft de kans evenwaardig te beïnvloeden
· Onder invloed van maatschappelijke perspectieven
· Onder invloed van de bemiddelingscontext
· Onder invloed van persoonsgebonden kenmerken of kenmerken eigen aan de verhouding

Psychologisch model

Communicatie- en systeemtheorie.
Invloedsaxioma.
Stilstaan bij effecten van interventies en helpt interventies te sturen.
Axioma digitaal en analog:
· Effecten van interventies zien
· Bewust zijn van eigen invloed via analoge taal

Axioma inhoud en betrekking.
Hoe mensen willen gezien worden door elkaar en door de bemiddelaar kunnen herkennen. Mensen erkennen in hoe ze willen gezien worden.
Waarheidsaxioma:
Discussies over wie heeft gelijk of over wie is juist en wie is fout zijn niet zinvol.